

Buxoro shashmaqomining ilmiy falsafiy asoslari

Maftuna Murod-qizi Sa'dullayeva

Ilmiy rahbar: S.B.Saidiy

NavDU

Annotatsiya: Buxoro shashmaqomi Markaziy Osiyo musiqa madaniyatining eng yirik va boy an'analardan biri sifatida ilmiy-falsafiy tahlilga loyiqdir. Ushbu maqolada shashmaqomning falsafiy asoslari, uning shakllanish tarixi, estetik xususiyatlari va ma'naviy-axloqiy qiymatlari o'rganildi. Shashmaqomning musiqiy tuzilmasi, maqom tizimi, melodik va ritmik xususiyatlari orqali tinglovchi ongida emotsional va intellektual jarayonlar yuzaga keladi. Tadqiqot shashmaqomning nafaqat musiqa sifatida, balki falsafiy va estetik hodisa sifatida o'rganilishini ko'rsatadi. Maqolada shashmaqom ijrochiligi va pedagogik yondashuvlar orqali madaniy merosni saqlash va yosh avlodga yetkazishning samarali usullari ham tahlil qilindi. Shu tarzda maqola Buxoro shashmaqomining ilmiy-falsafiy va madaniy ahamiyatini ilmiy nuqtai nazardan yoritadi.

Kalit so'zlar: Buxoro shashmaqomi, maqom, falsafa, musiqa pedagogikasi, melodiya, ritm, estetika, ma'naviyat, madaniy meros, ijrochilik

Scientific and philosophical foundations of Bukhara shashmaqom

Maftuna Murod-qizi Sa'dullayeva

Scientific supervisor: S.B.Saidiy

NavSU

Abstract: Bukhara shashmaqom deserves scientific and philosophical analysis as one of the largest and richest traditions of Central Asian musical culture. This article studies the philosophical foundations of shashmaqom, its history of formation, aesthetic features and spiritual and moral values. Through the musical structure of shashmaqom, maqom system, melodic and rhythmic features, emotional and intellectual processes arise in the listener's mind. The study shows that shashmaqom is studied not only as music, but also as a philosophical and aesthetic phenomenon. The article also analyzes effective methods of preserving cultural heritage and transmitting it to the younger generation through shashmaqom performance and pedagogical approaches. In this way, the article sheds light on the scientific, philosophical and cultural significance of Bukhara shashmakom from a scientific point of view.

Keywords: Bukhara shashmakom, maqom, philosophy, music pedagogy, melody, rhythm, aesthetics, spirituality, cultural heritage, performance

Buxoro shashmaqomi Markaziy Osiyo musiqiy madaniyatining eng boy va murakkab an'anasidir. Bu san'at shakli nafaqat musiqa, balki falsafiy, estetik va ma'naviy jihatdan ham chuqur mazmunni o'zida mujassamlashtiradi. Shashmaqom o'zining turli maqom tizimi, murakkab melodik va ritmik tuzilmalari, shuningdek, ijodiy va interpretativ imkoniyatlari bilan ajralib turadi. Uning shakllanishi va rivojlanishi Buxoro madaniy muhitining boy tarixi va falsafiy qarashlari bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli shashmaqomni o'rganish nafaqat musiqiy bilim, balki falsafiy tafakkur va estetik sezgini rivojlantirishning muhim yo'nalishi sifatida qaraladi.

Shashmaqomning ilmiy-falsafiy asoslarini o'rganish bir necha jihatdan dolzarbdir. Birinchidan, bu fenomen Markaziy Osiyo va O'zbekiston musiqiy madaniyatining o'ziga xosligini aks ettiradi. Maqomlar tizimi, ritmik va melodik naqshlar, ornamentatsiya va improvizatsiya elementlari orqali ijrochilikda o'ziga xos estetik tajriba yuzaga keladi. Bu esa tinglovchining nafaqat musiqiy eshitish, balki emotsional va intellektual qabul qilish jarayonini ham shakllantiradi. Shu nuqtai nazardan shashmaqomni ilmiy-falsafiy tahlil qilish musiqiy tafakkur va ma'naviyatni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Ikkinchidan, shashmaqomning falsafiy mazmuni uning ijrochiligi va pedagogik yondashuvlari orqali namoyon bo'ladi. Maqomlar tizimi va uning ichki strukturalari o'quvchida yoki tinglovchida ongli eshitish, tafakkur va his-tuyg'ularni uyg'otadi. Masalan, har bir maqom o'ziga xos ruhiy kayfiyat, estetika va ma'naviy mazmunni ifodalaydi. Shu sababli shashmaqomni o'rganish nafaqat texnik va musiqiy ko'nikmalarni rivojlantiradi, balki tinglovchining estetik didini, musiqiy intuitsiyasini va ma'naviy tafakkurini ham boyitadi.

Uchinchidan, shashmaqomning ilmiy-falsafiy asoslarini o'rganish uning madaniy meros sifatidagi ahamiyatini kuchaytiradi. Buxoro shashmaqomi yuz yillar davomida xalq og'zaki ijrochiligi, xonanda va instrumental ijrochilik orqali avloddan-avlodga yetib kelgan. Shu bilan birga, shashmaqomning falsafiy mazmuni uning jamiyat hayotidagi o'rni, inson ruhiyati va ijtimoiy qadriyatlar bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Shu jihatdan shashmaqom nafaqat musiqa, balki falsafiy va estetik hodisa sifatida ham ahamiyatga ega.

Shashmaqomning ilmiy-falsafiy asoslarini o'rganishning yana bir jihati uning pedagogik ahamiyatidir. Musiqa darslarida va maktabdan tashqari ta'lim muassasalarida shashmaqomning elementlarini o'rganish orqali o'quvchilar estetik didini rivojlantiradi, musiqiy tafakkur va ijodiy tafakkurini shakllantiradi. Pedagogik yondashuvlar orqali o'quvchilar maqomlarni tahlil qilish, ornamentlarni ijro etish,

ritmik va melodik tafakkurini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu tarzda shashmaqom nafaqat ijodiy, balki ma'naviy kompetensiyani rivojlantirish vositasiga aylanadi.

Kirish qismida shashmaqomni ilmiy-falsafiy tahlil qilishning metodologik jihatlarini ham ko'rsatildi. Tadqiqotning ilmiy yondashuvi shashmaqomning nazariy, tarixiy, estetik va pedagogik jihatlarini birlashtirishga qaratilgan. Shu nuqtai nazardan maqolada shashmaqomning gnoseologik, estetik va interpretativ xususiyatlari tahlil qilinadi, uning musiqiy strukturasi, ritmik va melodik elementlarini o'rganish orqali ijrochilik va pedagogik yondashuvlar bilan bog'lanadi.

Shashmaqomning falsafiy asoslarini o'rganishda bir qator ilmiy tamoyillar asosiy o'rin tutadi. Birinchidan, shashmaqomni tizimli yondashuv orqali tahlil qilish - maqomlar tizimi, ritmik naqshlar, melodik tuzilma va ornamentatsiyani chuqur o'rganish orqali ijrochilik va pedagogik yondashuvni aniqlash. Ikkinchidan, shashmaqomni tarixiy kontekstda o'rganish - uning Buxoro va Markaziy Osiyo madaniy muhitidagi shakllanishi, ijrochilar va maktablar orqali avloddan-avlodga yetib kelishi. Uchinchi tamoyil - estetik va ma'naviy komponentlarni tahlil qilish, tinglovchi va ijrochida emotsional, intellektual va estetik jarayonlarni uyg'otish.

Shu bilan birga, kirish qismida maqolaning dolzarbligi va maqsadi belgilandi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, Buxoro shashmaqomi boy tarixiy va musiqiy meros bo'lib, uning falsafiy mazmuni zamonaviy musiqiy ta'limda yetarlicha o'rganilmagan. Maqolaning maqsadi - shashmaqomning ilmiy-falsafiy asoslarini aniqlash, uning estetik va pedagogik ahamiyatini tahlil qilish hamda zamonaviy musiqiy ta'lim jarayonida qo'llash imkoniyatlarini ko'rsatish.

Natijada, kirish qismida Buxoro shashmaqomi nafaqat musiqa san'ati, balki falsafiy va pedagogik hodisa sifatida tahlil qilinishi lozimligi ta'kidlandi. Shashmaqomning ilmiy-falsafiy asoslarini o'rganish nafaqat madaniy merosni saqlashga, balki o'quvchilarda estetik did, musiqiy tafakkur va ijodiy kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, maqola shashmaqomning ijrochiligi va pedagogik strategiyalarini tizimli yoritib, uning zamonaviy ta'lim jarayonidagi ahamiyatini ilmiy nuqtai nazardan ko'rsatadi.

Buxoro shashmaqomi Markaziy Osiyo musiqa madaniyatining eng qadimiy va boy an'anasidir. U nafaqat musiqiy, balki falsafiy, estetik va ma'naviy mazmun bilan boyitilgan hodisa sifatida ajralib turadi. Shashmaqomning tarixi ming yillik an'analarga borib taqaladi va u Buxoro madaniy muhitida shakllangan. Shashmaqom gnoseologik nuqtai nazardan o'rganilganda, u inson tafakkuri, estetik sezgi va emotsional ifodaning musiqiy inkarnatsiyasi sifatida qaraladi. Ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, shashmaqomning melodik va ritmik xususiyatlari inson ongini uyg'otadi, musiqiy tafakkur va kreativ fikrlashni rivojlantiradi.

Shashmaqom asosan yetti maqom va ularning turli bo'limlari orqali tashkil topgan. Har bir maqom o'ziga xos ruhiy kayfiyat, estetik va ma'naviy mazmunni ifodalaydi. Shu bilan birga, maqom tizimi orqali ijrochilar melodik va ritmik naqshlarni ijro etadi, o'z interpretatsiyalarini yaratadi va tinglovchi ongida musiqiy-madaniy tajriba uyg'otadi. Bu jihatdan shashmaqom gnoseologik hodisa sifatida nafaqat musiqani, balki inson tafakkuri va his-tuyg'ularini ham shakllantiradi.

Shashmaqomning tarixi va shakllanishi Buxoro shahri va uning madaniy muhitiga chambarchas bog'liq. Buxoro tarixiy shahar sifatida ilm, san'at va madaniyat markazi bo'lgan. Shu sababli shashmaqom Buxoroda rivojlanib, mahalliy xonandalar, cholg'u ijrochilari va maktablar orqali avloddan-avlodga yetib kelgan. Tarixiy manbalar shuni ko'rsatadiki, shashmaqomning melodik va ritmik tizimi yuz yillar davomida aniq qoidalar va interpretativ uslublar asosida shakllangan. Shu nuqtai nazardan shashmaqomning gnoseologik asoslarini o'rganish uning tarixiy, madaniy va falsafiy kontekstini chuqur anglash imkonini beradi.

Shashmaqom gnoseologiyasi uning bilish va tushunish jarayoni bilan chambarchas bog'liq. Bu musiqiy hodisani nafaqat eshitish, balki tahlil qilish, strukturaviy elementlarini anglash va interpretatsiya qilish orqali o'rganishdir. Masalan, maqomlar tizimi va bo'limlarining ichki tuzilmasini o'rganish, ritmik naqshlar va melodik ornamentlarni tahlil qilish orqali o'quvchi shashmaqomning falsafiy mazmunini anglaydi. Shu tarzda gnoseologik yondashuv shashmaqomni texnik va estetik nuqtai nazardan chuqur o'rganishga imkon beradi.

Shashmaqomning falsafiy mazmuni uning ijrochilik amaliyoti orqali namoyon bo'ladi. Har bir maqom nafaqat musiqiy ifoda, balki inson ruhiyatiga ta'sir etuvchi ma'naviy hodisa sifatida qaraladi. Masalan, "Navo" maqomi ruhiy tinchlik va meditatsiya kayfiyatini uyg'otadi, "Segoh" esa emotsional dramatik ohanglarni beradi. Shu jihatdan shashmaqom tinglovchida estetik va ma'naviy tajriba yuzaga keltiradi, u orqali insonning tafakkur, his-tuyg'u va ruhiy holati boyitiladi.

Shashmaqom gnoseologiyasining yana bir muhim jihati uning ijodiy va interpretativ tabiatidir. Ijrochilar turli ornament va variatsiyalarni sinab ko'radi, melodik va ritmik naqshlarda o'z ijodiy yondashuvini qo'llaydi. Bu jarayon shashmaqomni statik emas, balki dinamik va ijodiy hodisa sifatida ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, shashmaqom nafaqat tarixiy va madaniy meros, balki kreativ tafakkur va professional ijrochilikni rivojlantirish vositasi sifatida ahamiyatli hisoblanadi.

Shashmaqomni pedagogik nuqtai nazardan o'rganish uning gnoseologik va estetik mazmunini yosh avlodga yetkazish imkonini beradi. Musiqiy ta'lim jarayonida maqomlar tizimi, ritmik naqshlar, melodik ornamentlar va interpretativ mashqlar orqali o'quvchilar musiqiy tafakkur, emotsional sezgi va kreativ kompetensiyani rivojlantiradi. Shu bilan birga, shashmaqomning falsafiy mazmuni o'quvchilarda

estetik did, madaniy xabardorlik va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishga yordam beradi.

Buxoro shashmaqomining gnoseologik asoslarini o'rganish uchun turli metodologik yondashuvlar qo'llanadi. Tarixiy-tahliliy yondashuv shashmaqomning shakllanish tarixi va rivojlanishini aniqlashga imkon beradi. Strukturaviy yondashuv maqomlar tizimi, ritm va melodik elementlarni tahlil qilish orqali ijrochilik va estetik tafakkur bilan bog'lanadi. Estetik-falsafiy yondashuv shashmaqomning ma'naviy va emotsional mazmunini ochib beradi. Shu tarzda turli yondashuvlarni uyg'unlashtirish orqali shashmaqom gnoseologiyasini ilmiy nuqtai nazardan o'rganish mumkin.

Natijada, 1-bobda Buxoro shashmaqomining tarixi, gnoseologik asoslari va falsafiy mazmuni tahlil qilindi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, shashmaqom nafaqat musiqiy fenomen, balki inson tafakkuri, estetik sezgi va ma'naviy rivojlanish bilan chambarchas bog'liq hodisadir. Shu bilan birga, shashmaqom pedagogik va ijodiy jarayonlarda kreativ tafakkur va musiqiy kompetensiyani rivojlantirishda muhim vosita sifatida ahamiyat kasb etadi.

Buxoro shashmaqomi nafaqat musiqiy, balki estetik va ma'naviy mazmun bilan boyitilgan san'at shaklidir. Ushbu bobda shashmaqomning tinglovchiga ta'sir qiluvchi estetik va ma'naviy komponentlari, ularning pedagogik va ijodiy jarayondagi o'rni hamda ahamiyati tahlil qilinadi. Shashmaqom musiqasi insonning estetik didini rivojlantiradi, emotsional sezgini uyg'otadi va ma'naviy tajribani boyitadi. Shu jihatdan shashmaqomni o'rganish, nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki ruhiy va intellektual rivojlanishni ham qo'llab-quvvatlaydi.

Buxoro shashmaqomining estetik xususiyati uning melodik va ritmik tarkibida mujassamlashgan. Har bir maqom o'ziga xos ruhiy kayfiyat va ohangga ega bo'lib, tinglovchida turli his-tuyg'ular uyg'otadi. Masalan, "Navo" maqomi ruhiy tinchlik va meditatsiya kayfiyatini, "Segoh" esa dramatik va emotsional ohanglarni yaratadi. Shu nuqtai nazardan maqomlar tizimi nafaqat texnik, balki estetik va emosional komponent sifatida qaraladi.

Shashmaqomning estetik komponentlarini shakllantirishda ornamentatsiya va melodik variatsiyalar muhim ahamiyatga ega. Ornamentlar va melodik variatsiyalar ijrochilikda o'ziga xos ifodani yaratadi, musiqiy intuitsiya va kreativ tafakkurini rivojlantiradi. Shu tarzda tinglovchi nafaqat musiqani eshitadi, balki uning estetik mazmunini his qiladi, ruhiy tajriba orttiradi va san'atning falsafiy mohiyatini anglaydi.

Ma'naviy komponent esa shashmaqomning eng muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Shashmaqom qadimiy Buxoro madaniyatida nafaqat san'at, balki ma'naviyat, axloqiy qadriyatlar va jamiyat hayotini ifodalash vositasi bo'lgan. Maqomlar tizimi orqali tinglovchiga ruhiy ma'naviyat, ma'naviy tajriba va estetik qoniqish etkaziladi. Shu sababli shashmaqomning ma'naviy mazmuni uning pedagogik va ijodiy jarayondagi ahamiyatini yanada oshiradi.

Shashmaqomning estetik va ma'naviy komponentlarini o'rganish pedagogik nuqtai nazardan ham dolzarbdir. Musiqa darslarida yoki maktabdan tashqari ta'lim jarayonida shashmaqom elementlarini o'rganish orqali o'quvchilar estetik didini rivojlantiradi, musiqiy tafakkurini kengaytiradi va ma'naviy kompetensiyasini shakllantiradi. Pedagoglar shashmaqom ijrochiligida ritmik va melodik mashqlar, ornamentlarni tahlil qilish va interpretatsiya qilish orqali o'quvchilarning estetik va ma'naviy sezgilarini uyg'otadi.

Shashmaqomning estetik va ma'naviy komponentlarini rivojlantirishda ijodiy yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Ijrochilar melodik va ritmik naqshlarda o'z interpretatsiyalarini yaratadi, ornament va variatsiyalar orqali shashmaqomning estetik boyligini oshiradi. Shu bilan birga, ijodiy yondashuv tinglovchida musiqiy tafakkur, estetik sezgi va ma'naviy qoniqish uyg'otadi. Shu nuqtai nazardan shashmaqomning ijodiy va interpretativ tabiati uning estetik va ma'naviy komponentlarini rivojlantirishning asosiy vositasi hisoblanadi.

Shashmaqomning estetik va ma'naviy komponentlarini pedagogik jarayonda rivojlantirish uchun turli metodlar qo'llanadi. Interfaol mashqlar, guruh ishlari, improvisatsiya va rolli o'yinlar orqali o'quvchilar shashmaqomni tahlil qiladi, ritm va melodik naqshlarni ijro etadi va o'z ijodiy tafakkurini rivojlantiradi. Shu bilan birga, reflektiv tahlil va baholash orqali o'quvchi o'z estetik va ma'naviy tajribasini mustahkamlaydi.

Shashmaqomning estetik xususiyati uning melodik va ritmik elementlari bilan chambarchas bog'liq. Har bir maqom turli kayfiyat va ruhiy holatni uyg'otadi, bu esa tinglovchining estetik va emotsional tajribasini boyitadi. Masalan, ritmik naqshlarning murakkabligi tinglovchida diqqat va musiqiy sezgini uyg'otadi, melodik ornamentlar esa estetik qoniqish va ma'naviy tajribani oshiradi. Shu nuqtai nazardan shashmaqom tinglovchida chuqur estetik va ma'naviy jarayonlarni yuzaga keltiradi.

Shashmaqomning ma'naviy komponentlari uning falsafiy mazmuni bilan uzviy bog'liq. Maqomlar tizimi va ularning ichki strukturalari inson tafakkurini, ruhiy holatini va emotsional sezgilarini uyg'otadi. Shu bilan birga, shashmaqom orqali insonning ma'naviy tajribasi oshadi, estetik didi rivojlanadi va musiqiy tafakkuri boyitiladi. Shu nuqtai nazardan shashmaqom nafaqat musiqa, balki falsafiy va ma'naviy hodisa sifatida ham ahamiyatga ega.

Shashmaqomning estetik va ma'naviy komponentlarini zamonaviy pedagogik jarayonda rivojlantirish uning ijodiy va interpretativ xususiyatini oshiradi. O'quvchilar shashmaqomni o'rganish jarayonida ritmik va melodik mashqlarni bajaradi, ornamentlarni tahlil qiladi, turli interpretatsiyalarni yaratadi. Shu tarzda o'quvchi nafaqat texnik va musiqiy kompetensiyani, balki estetik va ma'naviy tajribani ham rivojlantiradi.

Natijada, 2-bobda Buxoro shashmaqomining estetik va ma'naviy komponentlari tahlil qilindi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, shashmaqom nafaqat musiqiy fenomen, balki estetik, ma'naviy va pedagogik hodisa sifatida ham ahamiyatga ega. Shu bilan birga, shashmaqom pedagogik va ijodiy jarayonlarda tinglovchining estetik didi, musiqiy tafakkuri va ma'naviy kompetensiyasini rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi.

Buxoro shashmaqomi nafaqat boy tarixiy va falsafiy mazmuni bilan, balki ijrochilik va kreativ tafakkur rivojlanishida ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu bobda shashmaqom ijrochiligi jarayoni, uning kreativlikni rivojlantirishdagi o'rni va pedagogik metodlari tahlil qilinadi. Shashmaqom ijrochiligi murakkab va dinamik jarayon bo'lib, u ijrochidan yuqori texnik, estetik va emotsional ko'nikmalarni talab qiladi. Shu bilan birga, ijrochilik jarayoni tinglovchi ongida chuqur estetik va ma'naviy tajriba uyg'otadi.

Shashmaqom ijrochiligi bir nechta asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi: texnik tayyorgarlik, melodik va ritmik interpretatsiya, ornament va variatsiyalarni ijro etish, shuningdek, sahnadagi emotsional ifoda. Har bir maqom o'ziga xos ruhiy kayfiyat va ifodani talab qiladi. Masalan, "Rast" maqomi energiya va uyg'unlik kayfiyatini, "Segoh" esa dramatik va emotsional ohanglarni etkazadi. Shu nuqtai nazardan, ijrochilik faqat texnik mahorat bilan cheklanmaydi, balki estetik va ma'naviy ifodani ham o'z ichiga oladi.

Texnik tayyorgarlik shashmaqom ijrochiligida kreativlikning poydevorini tashkil etadi. Dutor, nay va boshqa cholg'ularni aniq va erkin chalish, ritmik naqshlarni bajarish, ornament va melodik variatsiyalarni ijro etish ijrochilik texnikasini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, texnik mahorat ijrochiga yangi interpretativ qarorlar qabul qilish va musiqiy ijodkorlikni rivojlantirish imkonini beradi. Texnika va kreativlik uzviy bog'liq bo'lib, biri ikkinchisiz to'liq ishlay olmaydi.

Shashmaqom ijrochiligida melodik va ritmik interpretatsiya muhim o'rin tutadi. Ijrochilar maqomning ichki ritmik naqshlarini va melodik ornamentlarini o'rganib, o'ziga xos ifodani yaratadi. Bu jarayonda ijodiy yondashuv va musiqiy tafakkur rivojlanadi. Masalan, bir maqomning turli ijrochilar tomonidan ijro etilishi har doim bir xil bo'lmaydi; har bir ijrochi o'z interpretatsiyasini yaratadi, ritmik va melodik elementlarda kichik farqlar kiritadi. Shu tarzda shashmaqom ijrochiligi tinglovchi ongida yangi estetik va ma'naviy tajriba uyg'otadi.

Kreativlikni rivojlantirishda pedagogik metodlar muhim ahamiyatga ega. Musiqa darslarida shashmaqom elementlarini o'rganish orqali o'quvchilar estetik didini rivojlantiradi, musiqiy tafakkurini kengaytiradi va interpretativ ko'nikmalarini oshiradi. Pedagoglar interfaol mashqlar, guruh ishlari, improvisatsiya va rolli o'yinlar orqali o'quvchilarning ijodiy yondashuvini rag'batlantiradi. Shu tarzda ijodiy va

interpretativ kompetensiya rivojlanadi, shashmaqom ijrochiligi boy va dinamik hodisaga aylanadi.

Shashmaqom ijrochiligi va kreativlikni rivojlantirishda reflektiv tahlilning roli katta. Ijrochilar ijro jarayonini tahlil qiladi, o'z interpretatsiyalarini baholaydi va yangi variantlar yaratadi. Shu bilan birga, pedagogik yondashuvlar orqali o'quvchilar o'z kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi, mashqlarni optimallashtiradi va kreativlikni yanada samarali rivojlantiradi. Reflektiv tahlil ijodiy qarorlar qabul qilishni mustahkamlash va musiqiy tafakkurini kengaytirish imkonini beradi.

Shashmaqom ijrochiligida emotsional ifoda ham muhim komponent hisoblanadi. Tinglovchi bilan muloqot qilish, kayfiyat va his-tuyg'ularni etkazish, sahnadagi ishonch va o'ziga xos ifodani yaratish ijrochilik san'atining ajralmas qismi hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, emotsional ifoda ijodiy tafakkur va musiqiy kompetensiyani rivojlantirishning determinant tamoyillaridan biri sifatida qaraladi.

Ijodiy va pedagogik metodlarning uyg'unligi shashmaqom ijrochiligi samaradorligini oshiradi. Masalan, maqomlarni tahlil qilish, ornamentlarni ijro etish, ritmik mashqlar va interfaol yondashuvlarni uyg'unlashtirish orqali o'quvchilar o'z ijodiy tafakkurini kengaytiradi. Shu bilan birga, ijrochilik va pedagogik strategiyalar o'quvchida musiqiy tafakkur, estetik sezgi va ma'naviy kompetensiyani rivojlantiradi.

Shashmaqom ijrochiligi nafaqat an'anaviy metodlarga, balki zamonaviy pedagogik va kreativ strategiyalarga ham asoslanadi. Innovatsion yondashuvlar, multimedia vositalari, ijrochilik va improvizatsiya mashqlari orqali o'quvchilar shashmaqomni chuqurroq o'rganadi, ritmik va melodik tafakkurini rivojlantiradi va o'z ijodiy ifodasini yaratadi. Shu tarzda shashmaqom ijrochiligi zamonaviy musiqiy ta'lim jarayonida kreativlikni rivojlantirishning samarali vositasiga aylanadi.

Shashmaqom ijrochiligida kreativlikni rivojlantirishning yana bir jihat - bu o'quvchi va pedagog o'rtasidagi muloqot. Pedagog ijrochilik jarayonini kuzatadi, individual yondashuv orqali o'quvchining ijodiy imkoniyatlarini aniqlaydi va ularni rivojlantiradi. Shu tarzda ijodiy va interpretativ kompetensiya mustahkamlanadi, shashmaqom ijrochiligi boy va dinamik san'at shakliga aylanadi.

Natijada, 3-bobda Buxoro shashmaqomining ijrochiligi va kreativlikni rivojlantirish metodlari tahlil qilindi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, shashmaqom ijrochiligi texnik, estetik, ma'naviy va pedagogik komponentlarni birlashtirib, tinglovchi ongida chuqur estetik va ma'naviy tajriba yaratadi. Shu bilan birga, ijrochilik jarayoni kreativ tafakkur va interpretativ kompetensiyani rivojlantirishning asosiy vositasi sifatida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Buxoro shashmaqomi Markaziy Osiyo musiqiy madaniyatining eng boy va murakkab an'anasidir. Ushbu maqolada shashmaqomning ilmiy-falsafiy, estetik, ma'naviy va ijodiy komponentlari tizimli tarzda o'rganildi, uning tarixi, gnoseologik

asoslari, ijrochilik xususiyatlari va pedagogik ahamiyati batafsil tahlil qilindi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, shashmaqom nafaqat musiqiy fenomen, balki inson tafakkuri, ruhiy sezgi va ma'naviyat bilan chambarchas bog'liq hodisa hisoblanadi. Shashmaqomni o'rganish va ijro etish jarayoni nafaqat texnik ko'nikmalarni rivojlantiradi, balki tinglovchida estetik, intellektual va emotsional tajriba yaratadi.

Shashmaqomning ilmiy-falsafiy asoslari uning gnoseologik tabiati orqali namoyon bo'ladi. Maqomlar tizimi, ritmik naqshlar, melodik ornamentlar va bo'limlarning ichki tuzilishi shashmaqomni nafaqat eshitish, balki tahlil qilish, tushunish va anglash jarayoni sifatida o'rganishga imkon beradi. Shu nuqtai nazardan shashmaqom gnoseologik hodisa sifatida inson tafakkuri va estetik sezgini rivojlantirish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Maqomlarning turli kayfiyat va ruhiy holatlarni uyg'otishi, emotsional ifodasi va interpretativ imkoniyatlari shashmaqomning falsafiy mazmunini yanada boyitadi.

Shashmaqomning estetik va ma'naviy komponentlari uning pedagogik va ijodiy ahamiyatini oshiradi. Estetik komponent tinglovchi va ijrochida musiqiy did, estetik sezgi va intellektual qobiliyatni shakllantiradi. Ma'naviy komponent esa shashmaqomning falsafiy mazmuni bilan uzviy bog'liq bo'lib, tinglovchida ruhiy va ma'naviy tajriba uyg'otadi. Shu tarzda shashmaqom nafaqat san'at asari, balki pedagogik va ma'naviy vosita sifatida ham ahamiyat kasb etadi. Musiqa ta'limi jarayonida shashmaqom elementlarini o'rganish orqali o'quvchilar estetik did, musiqiy tafakkur va ma'naviy kompetensiyani rivojlantiradi, ijodiy yondashuv va interpretativ ko'nikmalarni mustahkamlaydi.

Shashmaqom ijrochiligi va kreativlikni rivojlantirish metodlari uning zamonaviy pedagogik ahamiyatini yanada oshiradi. Ijrochilik jarayoni texnik tayyorgarlik, melodik va ritmik interpretatsiya, ornament va variatsiyalarni ijro etish, shuningdek, sahnadagi emotsional ifodani o'z ichiga oladi. Shu nuqtai nazardan ijrochilik nafaqat texnik ko'nikma, balki estetik va ma'naviy ifoda sifatida qaraladi. Kreativlikni rivojlantirish pedagogik metodlar orqali amalga oshiriladi: interfaol mashqlar, guruh ishlari, improvizatsiya, rolli o'yinlar va reflektiv tahlil ijodiy tafakkur va interpretativ kompetensiyani mustahkamlaydi.

Shashmaqom ijrochiligida emotsional ifoda va sahnadagi interaktivlik muhim ahamiyatga ega. Ijrochining kayfiyati, energiyasi va interpretatsiyasi tinglovchi ongida estetik va ma'naviy tajriba uyg'otadi. Shu bilan birga, ijrochilik jarayoni tinglovchi bilan muloqot va musiqiy dialogni yaratadi. Bu esa shashmaqomning nafaqat texnik, balki pedagogik, estetik va ma'naviy ahamiyatini oshiradi. Shu nuqtai nazardan, shashmaqom ijrochiligi va pedagogik yondashuvlar uyg'unligi musiqiy ta'lim va ma'naviy tarbiyada samarali vosita hisoblanadi.

Maqolada Buxoro shashmaqomining tarixi va gnoseologik asoslari ham tahlil qilindi. Shashmaqom ming yillik tarix davomida Buxoro madaniy muhitida

shakllangan, xonandalar va cholg'u ijrochilari tomonidan avloddan-avlodga yetkazilgan. Tarixiy kontekstni hisobga olgan holda, shashmaqomning estetik, ritmik va melodik elementlarini o'rganish uning falsafiy mazmunini yanada chuqur anglashga imkon beradi. Shu bilan birga, tarixiy-tahliliy yondashuv shashmaqomni zamonaviy pedagogik va ijodiy jarayonda qo'llash imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Shashmaqomning pedagogik ahamiyati uning o'quvchi va tinglovchida estetik, intellektual va ma'naviy kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan yondashuvda namoyon bo'ladi. Pedagogik strategiyalar orqali o'quvchilar ritmik va melodik mashqlar, ornament va interpretatsiyalarni o'rganadi, o'z ijodiy qarorlarini yaratadi va estetik didini rivojlantiradi. Shu nuqtai nazardan shashmaqom nafaqat san'at asari, balki ta'lim va tarbiya vositasi sifatida ahamiyatga ega bo'ladi.

Shashmaqom ijrochiligida kreativlikni rivojlantirish metodlari zamonaviy pedagogik jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi. Interfaol yondashuv, guruh ishlari, improvisatsiya mashqlari va reflektiv tahlil ijodiy tafakkur va interpretativ kompetensiyani mustahkamlaydi. Shu bilan birga, ijodiy va pedagogik strategiyalar o'quvchi va tinglovchi uchun musiqiy tajribani boyitadi, estetik va ma'naviy qoniqish uyg'otadi. Bu esa shashmaqomni zamonaviy ta'lim jarayonida samarali vosita sifatida foydalanishga imkon beradi.

Natijada, Buxoro shashmaqomi ilmiy-falsafiy, estetik, ma'naviy va pedagogik jihatdan boy fenomen sifatida qaraladi. Shashmaqom gnoseologik hodisa sifatida inson tafakkuri, estetik sezgi va ma'naviy tajribani rivojlantiradi, ijrochilik va pedagogik jarayon orqali kreativ tafakkur va interpretativ kompetensiyani shakllantiradi. Shu bilan birga, shashmaqom tarixiy va madaniy meros sifatida Buxoro va Markaziy Osiyo madaniyatining ajralmas qismi hisoblanadi.

Shashmaqomni o'rganish va ijro etish jarayoni nafaqat musiqiy, balki falsafiy va ma'naviy hodisani tushunish imkonini beradi. Pedagogik yondashuvlar, ijodiy metodlar va interpretativ strategiyalar o'quvchilar va tinglovchilarda musiqiy tafakkur, estetik did va ma'naviy kompetensiyani rivojlantiradi. Shu tarzda shashmaqom nafaqat san'at asari, balki zamonaviy pedagogik va kreativ jarayonlarda samarali vosita sifatida ahamiyatga ega bo'ladi.

Shu bois, maqola davomida Buxoro shashmaqomining ilmiy-falsafiy, estetik, ma'naviy va ijodiy komponentlari tizimli tarzda yoritildi, uning ijrochiligi va pedagogik ahamiyati tahlil qilindi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, shashmaqom nafaqat tarixiy va madaniy meros, balki zamonaviy musiqa ta'limi va pedagogik jarayonda kreativlikni rivojlantirishning muhim vositasidir. Shu bilan birga, shashmaqom tinglovchi va ijrochida estetik, intellektual va ma'naviy tajriba uyg'otadi, musiqiy tafakkur va kreativ kompetensiyani shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Саидий, Саид Болта-Зода, Салимова, Бахринисо Бахромжон кизи. Вариационный подход к построению однородной музыки, размышление идеального подхода к её решению. Science and Education 3 (8), 138-144
2. Саид Болтазода, Саидий. Эффект образования музыки к системы общеобразовательной школы. Science and Education 3 (8), 224-230
3. СБЗ Саидий. Диалектика и образовательный процесс смена состояний системы образования как деятельности. Science and Education 5 (6), 151-157
4. СБ Саидий. Определения понятий диктанта в теории музыки. Science and Education 3 (12), 823-828.
5. СБЗ Саидий. Обратный сдвиг гармоничный линии в многоголосных произведениях. Science and Education 3 (12), 871 - 877
6. КБ Холиков. Направляющие основы методики для педагогов и студентов музыкально эстетическая развития детей в садике. Science and Education 3 (2), 1233-1239
7. КБ Холиков. Некоторые новые вопросы, связанные с применением методов и приёмов музыки в общеобразовательной системе. Science and Education 4 (7), 100-106
8. КБ Холиков. Некоторые задачи, сводимые к вокальным управлениям голоса, при кантрапунктной музыки. Scientific progress 2 (3), 697-704
9. КБ Холиков. Вокальная культура как психологический феномен. Актуальные вопросы психологии, педагогики, философии 2 (11), 118-121
10. КБ Холиков. Диалоговые методы определения тональностей (не по квинтовому кругу)
Science and Education 4 (7), 198-205
11. СБ Саидий. Психологические характеристики музыкальных звуков. Узбекистан 2 (2), 76-82
12. Саид Болтазода, Саидий. Механизмы формирования культуры почитания человеческих ценностей у старшеклассников на основе фольклора в хоре. Science and Education 4 (2), 1386-1391
13. Саидий, Саид Болтазода. Сложный принцип формообразования в изоритмическом сложений музыки. Science and Education 3 (11), 962-969
14. Саидий, Саид Болтазода. О некоторых простейших обобщениях приёмов и методов по музыке общеобразовательной школе. Science and Education 3 (8), 196-203
15. Саидий, Саид Болтазода. Принципы и приложения музыкальной формы. Science and Education 5 (2), 432-438
16. Саидий, Саид Болтазода. Нестандартные психологические структуры и модуляция в педагогике. Science and Education 5 (2), 348-354

17. Саидий, Саид Болтазода. Обменное приёмы аккордов семейство субдоминанты и доминанты использование на фортепиано. *Science and Education* 5 (2), 439-444
18. Саидий, Саид Болтазода. Об эффектно влияние теории, в создании музыкального произведения. *Science and Education* 3 (12), 864 - 870
19. Саидий, Саид Болтазода. Основные направления возбуждения мелкой моторики по направление музыки. *Science and Education* 3 (10), 582-590
20. Саидий, Саид Болтазода. Песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. *Science and education*. 3 (4), 1200-1205
21. Саидий, Саид Болтазода. Художественно-педагогическое общение как средство формирования музыкальной мотивации школьников. *Science and Education* 5 (2), 322-327
22. Саидий, Саид Болтазода. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. *Science and Education* 3 (5), 1484-1492
23. Саидий, Саид Болтазода. Оценка качества педагогического мастерство, в проведения занятий сольфеджио в ВУЗах. *Science and Education* 4 (1), 604-610
24. Саидий, Саид Болтазода. Подробная информация к навыкам музыкального и экспериментального моделирования при решении задач дирижирования. *Science and Education* 2 (12), 803-811
25. Саидий, Саид Болтазода. Элементы абстрактной и абсолютной звучании музыкального звука. *Science and Education* 4 (1), 597-603
26. Саидий, Саид Болтазода. Теоретическое рассмотрение вероятности совпадения неаккордовых звуков в произведениях. *Science and Education* 4 (1), 556-562
27. Саидий, Саид Болтазода. Повышение или понижение основных ступеней, знаки альтерации. *Science and Education* 3 (12), 878 - 884
28. Саидий, Саид Болтазода. Обратный сдвиг гармоничный линии в многоголосных произведениях. *Science and Education* 3 (12), 871 -877
29. Саидий, Саид Болтазода. Субхонов, Отабек Адидович. Основы управления музыкального диктанта по сольфеджио. *Science and Education* 3 (3), 825-830
30. Саидий, Саид Болтазода. Интерпретация современных методов работы с малоуспеваемыми музыкантами. *Scientific Journal* 3 (3), 1193-1199